

Gorzów Wielkopolski, 15 grudnia 2022 r.

dr hab. Renata Nadobnik, prof. AJP
Wydział Humanistyczny
Zakład Języka Niemieckiego
ul. Teatralna 25
66-400 Gorzów Wielkopolski

**Recenzja rozprawy doktorskiej
pani mgr Moniki Kasjanowicz-Szczepańskiej
pt. „Mathematische Lexik in der einsprachigen DaF-Lexikografie – ein Beitrag zur
Fachsprachendidaktik” [Leksyka matematyczna w jednojęzycznych słownikach
języka niemieckiego jako obcego – przyczynek do dydaktyki języków
specjalistycznych]
napisanej pod kierunkiem dra hab. Krzysztofa Nerlickiego, prof. US**

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska pani mgr Moniki Kasjanowicz-Szczepańskiej jest opracowaniem ukazującym oryginalne rozwiązanie problemu naukowego zgodnie z wymaganiami ustawowymi, w tym cechuje się również nowatorstwem ujęcia tematu, dzięki czemu wnosi wkład w rozwój językoznawstwa. Dzieło to jest ponadto świadectwem dojrzałości i dociekliwości badawczej Doktorantki oraz Jej odczytania w literaturze przedmiotu. Omawiana tu rozprawa doktorska zasługuje zatem na pozytywną ocenę.

Niniejszym odniosę się do treści przedłożonej rozprawy, uzasadniając przy tym moją ocenę.

Leksyka specjalistyczna w zakresie matematyki nie jest szeroko reprezentowana w podjętych dotychczas pracach badawczych. Obszar ten pojawia się najczęściej w kontekście naukowych dociekań poświęconych frazeologii (np. Szczęk 2010: 215–220, 341–342¹, Lisiecka-Czop 2022²), w tym w ujęciu kontrastowym, np. dla pary językowej niemiecko-polskiej (np. Gondek 2004³, Drechsel 2011⁴, Komenda-Earle

¹ Szczęk, Joanna (2010): *Auf der Suche nach der phraseologischen Motiviertheit im Deutschen (am lexikographischen Material)*, Dresden/ Wrocław: Neisse Verlag/ Oficyna Wydawnicza ATUT.

² Lisiecka-Czop, Magdalena (2022): *Mathematische Fachphraseologie und Phraseologie mit mathematischen Fachbegriffen – lexikografische Zugänge zur Schnittstelle zwischen einer Fachsprache und Phraseologismen*, [w:] A. Gondek/ A. Jurasz/ M. Kałasznik/ J. Szczęk (red.): *Aktuelle Trends in der phraseologischen und parömiologischen Forschung weltweit*. t. II, Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 37–53.

³ Gondek, Anna (2004): *Numeralia in den polnischen und deutschen Phraseologismen*, [w:] C. Földes/ J. Wirrer (red.): *Phraseologismen als Gegenstand sprach- und kulturwissenschaftlicher Forschung (= Akten der Europäischen Gesellschaft für Phraseologie (EUOPHRAS) und des Westfälischen Arbeitskreises „Phraseologie/Parömiologie“*, t. 15), Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren, 119–133.

⁴ Drechsel, Ulrich (2011): *Liczby i miary w polskich i niemieckich związkach wyrazowych*, [w:] E. Komorowska/ D. Stanulewicz (red.): *Liczba i miara w językach i kulturach świata*, Szczecin: Uniwersytet Szczeciński/ Szczecińskie Towarzystwo Naukowe, 81–86.

2011⁵). Więcej na ten temat Joanna Szczęk (2021)⁶. W aspekcie glottodydaktycznym zaś słownictwu matematycznemu poświęcono jednostkowe prace odnoszące się m. in. do nauczania języka polskiego jako obcego (np. Wróbel/Zielińska 2016⁷). W związku z powyższym temat rozprawy przygotowanej przez panią mgr Kasjanowicz-Szczepańską jest jak najbardziej zasadny, aktualny i wpisujący się w obszar wymagający szczegółowych analiz językoznawczych. Ponadto należy podkreślić, iż samo osadzenie tematu – łączącego dydaktykę języków specjalistycznych z leksykografią pedagogiczną – sprzyja szerszemu spojrzeniu na badane zagadnienie, a co za tym idzie umożliwia głębszą refleksję w tym zakresie, dostarczając w szerszym ujęciu miarodajnych wniosków również szerszemu gronu odbiorców.

Autorka rozprawy poddała weryfikacji zasób makrostruktury jednojęzycznych słowników języka niemieckiego jako obcego pod kątem słownictwa matematycznego oraz dokonała charakterystyki poszczególnych jednostek leksykalnych w tym zakresie w ramach opisów mikrostruktury, a także mediostruktury tychże opracowań leksykograficznych, stawiając sobie za cel przede wszystkim uzyskanie odpowiedzi na pytanie, na ile lematyzowane słownictwo w obranej kategorii leksykalnej sprzyja osiągnięciu szeroko rozumianych celów dydaktycznych w procesie nauczania i uczenia się języka niemieckiego jako obcego, w tym w wymiarze specjalistycznym.

Przedłożona rozprawa doktorska liczy 286 stron. Składa się z wstępu, 104-stronicowej części teoretycznej, 100-stronicowej części badawczej, następnie części, w której zostały sformułowane postulaty dotyczące aspektów leksykograficznych i dydaktycznych w oparciu o przeprowadzone analizy materiału badawczego, ponadto obszernego 46-stronicowego wykazu literatury, a także załącznika zawierającego propozycje ćwiczeń ze słownikiem w zakresie słownictwa matematycznego. Zamykają ją streszczenia w języku polskim i angielskim.

W części teoretycznej pracy – w oparciu o bogatą literaturę przedmiotu – Autorka definiuje pojęcie *monolingwalny słownik dydaktyczny*, odnosząc się przy tym do struktury i roli tego typu opracowań leksykograficznych w dydaktyce języka niemieckiego jako obcego oraz przykładów proponowanych podziałów typologicznych tego gatunku tekstu. Najwięcej uwagi Autorka poświęca szczegółowym charakterystykom dostępnych na rynku wydawniczym jednojęzycznych słowników dydaktycznych języka niemieckiego jako obcego (str. 24–57) (łącznie 17 opracowań), uwzględniając przy tym również opracowania obrazkowe (podrozdział 1.2). Zaprezentowane opisy zawierają zarówno fragmenty recenzji omawianych opracowań dokonane przez innych Autorów, jak i spostrzeżenia, sugestie i wnioski samej

⁵ Komenda-Earle, Barbara (2011): *Dawne miary długości w systemie pojęć, kolokacjach i frazeologii*, [w:] E. Komorowska/ D. Stanulewicz (red.): *Liczba i miara w językach i kulturach świata*, Szczecin: Uniwersytet Szczeciński/ Szczecińskie Towarzystwo Naukowe, 149–155.

⁶ Szczęk, Joanna (2021): *Phraseologie und Parömiologie in der germanistischen Forschung in Polen* (= *Studia Phraseologica et Paroemiologica*, t. 5), Hamburg: Verlag Dr. Kovač.

⁷ Wróbel, Danuta/ Zielińska, Alicja (2016): *Nauczanie języka polskiego jako obcego w zakresie matematyki. Charakterystyka procesu dydaktycznego i treści kształcenia*, [w:] G. Zarzycka/ M. Biernacka (red.): *Specjalistyczne odmiany języka. Koncepcje badawcze i praktyka glottodydaktyczna*. Acta Universitatis Lodzensis 23, *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców*, 127–140.

Doktorantki. Ocenie zostały poddane przy tym kolejne wznowienia omawianych prac leksykograficznych, co świadczy o rzetelnie przeprowadzonej wnikliwej analizie tego materiału. Dla zachowania pełnej przejrzystości poszczególnych tytułów podrozdziałów sugerowałabym zachowanie wprowadzonego w podrozdziale 1.1 komponentu *jednojęzyczne* [przy: słowniki języka niemieckiego jako obcego] również w kolejnych podpunktach 1.2 i 1.3. Pominięcie tego określenia – przy wybiórczym czytaniu tekstu – może bowiem implikować rozumienie tego zapisu obejmujące również słowniki dwujęzyczne (oczywiście z zastrzeżeniem, że taka była intencja Autorki). Sugestia ta ma związek również z jedną z interpretacji zapisanych w podpunkcie 1.3, o czym nadmienię poniżej. Moją wątpliwość w tej części rozprawy budzi ponadto użycie kluczowych pojęć, jak np.: *Info-Fenster/ Infokasten* (okienka informacyjne, np. str. 44–45) czy też *glosa* (str. 45) z pominięciem stosownego ich wyjaśnienia. Eksplikacja tych pojęć następuje dopiero w części praktycznej (w odniesieniu do podanych tu przykładów na str. 204 oraz 196). W żadnym stopniu nie podważam tu formy prezentacji treści w obszarze rozstrzygnięć terminologicznych, niemniej dla spójności przekazu warto byłoby poinformować o tak przyjętej konwencji.

W kolejnym podrozdziale (1.3) tej części rozprawy znajduje się odniesienie do teoretycznych i praktycznych aspektów wykorzystania słowników języka niemieckiego jako obcego w procesie nauczania i uczenia się języków obcych. Autorka słusznie podkreśla w nim ważną rolę opracowań leksykograficznych, odwołując się do zaleceń w tym zakresie sformułowanych w ESOKJ. Swoje rozważania na ten temat koncentruje przede wszystkim na krytyce niewystarczająco funkcjonującej dydaktyki pracy ze słownikiem czy wręcz wskazuje na brak praktycznych wskazówek dotyczących wykorzystywania słowników na lekcjach języka niemieckiego (str. 57–60). Podjęte rozważania traktują opracowania słownikowe bardzo ogólnie (nadmieniałam o tym powyżej), więc można odnieść wrażenie, że chodzi tu o wszystkie rodzaje pedagogicznych słowników języka niemieckiego jako obcego, w tym także dwujęzycznych. W tym zakresie natomiast powstały co najmniej trzy propozycje kreatywnego wykorzystania słowników (tu: niemiecko-polskich) autorstwa A. Sopaty (2004)⁸, J. Szczęk (2006)⁹ i R. Nadobnik (2006)¹⁰.

Bardzo ważnym, świadczącym również o dużej oczytaniu pani mgr Kasjanowicz-Szczepańskiej jest podrozdział 1.4, w którym został dokonany przegląd literatury poświęconej jednojęzycznym opracowaniom leksykograficznym języka niemieckiego. Zrealizowane w tym zakresie prace badawcze zostały przez Autorkę starannie usystematyzowane, co daje wgląd w ich tematykę i zakres.

W ramach części teoretycznej rozprawy Autorka zdefiniowała ponadto termin *leksyka specjalistyczna* i wyjaśniła jego związek ze słownictwem ogólnym (rozdział 2.). Podjęte

⁸ Sopata, Aldona (2004): *Kreative Wörterbucharbeit*, Poznań: LektorKlett.

⁹ Szczęk, Joanna (2006): *Twoje pierwsze kroki ze słownikiem PONS*, [w:] Duży słownik szkolny niemiecko-polski polsko-niemiecki, Stuttgart/ Poznań: LektorKlett, s. 549–952.

¹⁰ Nadobnik, Renata (2006): *Wörterbuch dein Partner in Deutsch. Training sprawności słownikowych*, Warszawa: Langenscheidt Polska.

w tym zakresie rozważania opierają się na bogatej literaturze przedmiotu, niektóre treści zostały również zilustrowane w formie grafik. Centralne miejsce w omawianym rozdziale zajmuje leksyka matematyczna (2.2) i jej charakterystyka z uwzględnieniem stosowanych w tej dziedzinie pojęć i symboli. Informacje w tym zakresie zostały poprzedzone omówieniem stanu badań nad językiem matematyki, z uwzględnieniem prac badawczych obejmujących m. in. słownictwo matematyczne z perspektywy dydaktyki matematyki czy wpływu terminologii matematycznej na język ogólny. Bardzo ciekawym elementem treści tej części rozprawy jest przedstawienie – w ujęciu diachronicznym – zagadnienia dotyczącego leksyki specjalistycznej w ogólnych słownikach języka niemieckiego, począwszy od XVI wieku do czasów współczesnych.

Część teoretyczną rozprawy zamyka rozdział (trzeci) poświęcony językowi specjalistycznemu w kontekście jednojęzycznych opracowań leksykograficznych języka niemieckiego jako obcego. Autorka podkreśla w nim ważną rolę tego obszaru słownictwa w przestrzeni dydaktycznej przede wszystkim ze względu na zjawiska związane z procesem rozwoju cywilizacyjnego człowieka oraz globalizacją. Główną uwagę skupia zatem na aspektach praktycznych, tj. na zakresie lematyzacji jednostek leksykalnych charakterystycznych dla języka specjalistycznego w słownikach pedagogicznych, odnosząc się przy tym również do zrealizowanych w tym zakresie prac badawczych. Uzupełnieniem prezentowanych tu treści jest odniesienie do specjalistycznej terminologii stosowanej w ramach opisów leksykograficznych w słownikach. Chodzi o dodatkowe informacje zawarte w części wstępnej i/lub końcowej słownika lub metajęzyk stosowany przy opisie lematyzowanych jednostek językowych, tu: w formie kwalifikatorów diatechnicznych. Wyniki przeprowadzonej analizy – na materiale obejmującym 38 słowników z uwzględnieniem ich kolejnych wznowień – zostały zestawione w sposób bardzo przejrzysty w formie tabelarycznej, a następnie skomentowane.

Podsumowując, część teoretyczna rozprawy stanowi mocny fundament dostarczający rozległej wiedzy w zakresie podjętej tematyki, co świadczy o dużej skrupulatności i dojrzałości badawczej Autorki oraz Jej zaangażowaniu w jak najszerokie zgłębienie omawianego zagadnienia.

Część empiryczna dysertacji jest poświęcona słownictwu specjalistycznemu w zakresie matematyki w oparciu o trzy wybrane słowniki języka niemieckiego jako obcego. Ze względu na to, iż pani mgr Kasjanowicz-Szczepańska zadedykowała podjęte badanie głównie osobom mającym bezpośredni wpływ bądź na kształtowanie opracowań leksykograficznych (leksykografom, metaleksykografom) bądź na przebieg procesów kształcenia językowego (dydaktykom języków obcych) przeprowadzone przez Nią analizy materiału badawczego są bardzo skrupulatne oraz dokładnie przemyślane, tak aby było możliwe sformułowanie jak najwięcej wniosków skutkujących podniesieniem jakości i funkcjonalności omawianych słowników pod względem ich wykorzystania w praktyce szkolnej czy też szeroko rozumianej praktyce edukacyjnej.

Konstrukcja podjętego badania jest poprawna. W ramach informacji wprowadzających (1.1–1.2) zostały szczegółowo wyjaśnione cele i przedmiot badania, ponadto wyszczególnione kryteria, według których została przeprowadzona ekscerpca leksyki matematycznej, a także opisana zastosowana metoda badawcza oraz sposób prezentacji wyników badania (1.3). Tytułem wprowadzenia Autorka dokonała krótkiej charakterystyki poddanych ocenie opracowań leksykograficznych z uwzględnieniem stosowanych w nich opisów makro- i mikrostruktury. Główny element badania koncentruje się na analizie porównawczej leksyki matematycznej występującej w każdym z wybranych słowników. Na podstawie wnikliwej lektury treści słownikowych pani mgr Kasjanowicz-Szczepańska zestawiała pozyskane wyniki w formie tabelarycznej (str. 129–147), co daje pełny wgląd w materiał badawczy. W kolejnym podrozdziale (3.1) następuje analiza tego materiału przede wszystkim w wymiarze ilościowym. Autorka uwzględnia przy tym nie tylko występowanie badanych jednostek leksykalnych rejestrowanych w słownikach jako samodzielne hasła, lecz również ich obecność w ramach opisów artykułów hasłowych.

Ciekawym elementem przeprowadzonej analizy jest ponadto klasyfikacja wyekscerpowanego materiału leksykalnego pod względem jego przynależności do poszczególnych obszarów matematyki (3.2). Pani mgr Kasjanowicz-Szczepańska – posiadając wiedzę o stosowanych powszechnie tego typu klasyfikacjach (m. in. w międzynarodowym obiegu bibliotecznym) – wykorzystała do celu swojego badania, w pełni zasadnie, uproszczoną wersję obejmującą trzy kategorie, tj. *matematykę szkolną*, *matematykę wyższą* oraz *ogólne słownictwo matematyczne*. W oparciu o ten podział Autorka odniosła się do poszczególnych słowników, by w sposób bardzo precyzyjny przedstawić rodzaj zgromadzonego w nich słownictwa, co ma kluczowe znaczenie z perspektywy dydaktyki. Zestawione w tym zakresie dane zostały zwizualizowane w formie grafiki oraz skomentowane.

W kolejnej części badania (podrozdział 3.3) Autorka koncentruje się na elementach mikrostruktury omawianych słowników, z uwzględnieniem sposobów definiowania i precyzowania znaczeń poszczególnych jednostek leksykalnych, podawania przykładów ich użycia, stosowania kwalifikatorów diatechnicznych oraz glos. Tę część rozprawy zamyka podrozdział (3.4) obejmujący informacje na temat innych form opisu leksykograficznego treści matematycznych w postaci dodatkowych tekstów zamieszczanych w części wstępnej lub końcowej badanych słowników czy też występujących pomiędzy poszczególnymi artykułami hasłowymi, np. w formie graficznej, okienek informacyjnych itp. Poszczególne analizy w tej części pracy zostały poprzedzone rozstrzygnięciami terminologicznymi.

Reasumując, przeprowadzona część badawcza rozprawy została zrealizowana w sposób wielopłaszczyznowy, w oparciu o bardzo dokładne i wnikliwe analizy zapisów treści słownikowych, dzięki czemu było możliwe precyzyjne określenie mocnych i słabych stron tych opracowań w kontekście ich wykorzystania do celów dydaktycznych.

W kolejnym rozdziale (IV) – na podstawie treści zawartych w częściach teoretycznej i praktycznej rozprawy – Autorka formułuje zasadne postulaty odnoszące się z jednej strony do sposobu tworzenia opracowań leksykograficznych pod kątem słownictwa specjalistycznego, w tym w dziedzinie matematyki, z drugiej zaś do aspektów związanych z praktyką dydaktyczną, tj. roli słowników w procesie rozwijania kompetencji językowej. Wyszczególnione dezyderaty dotyczą odpowiednio: właściwego doboru wyrazów hasłowych, sposobów wyjaśniania znaczeń poszczególnych jednostek leksykalnych, również we współpracy ze specjalistami w danej dziedzinie, uwzględniania szerszego wymiaru przykładów użycia, elementów graficznych, konsekwentnego stosowania kwalifikatorów diatechnicznych, glos, a także zamieszczania zestawień terminologii specjalistycznej w danej dziedzinie na końcu słownika. W obszarze dydaktycznym natomiast Autorka postuluje aktywne włączanie słowników w proces nauczania i uczenia się języków obcych, z uwzględnieniem dydaktyki języków specjalistycznych, słusznie powołując się przy tym na wytyczne w tym zakresie zawarte w ESOKJ. Brakuje tu jednakże odniesienia do innego dokumentu uwzględniającego tę kwestię (na przykładzie Polski), a mianowicie do *Podstawy programowej kształcenia ogólnego w zakresie języków obcych nowożytnych*, której zapisy – z mocy obowiązującego prawa – znajdują (w mniejszym lub większym wymiarze) również odzwierciedlenie w podręcznikach szkolnych. Zatem pojedyncze ćwiczenia z wykorzystaniem słowników (mimo iż w stopniu niewystarczającym) są obecne w podręcznikach do nauczania języka niemieckiego w Polsce, szczególnie w opracowaniach przeznaczonych dla uczniów szkół ponadpodstawowych (Nadobnik 2013: 138–151)¹¹. Bardziej zasadne byłoby w tym kontekście apelowanie o szerszą reprezentację tego typu treści w edukacji językowej.

Zestawiony w piątej części dysertacji wykaz literatury przedmiotu obejmuje łącznie 458 pozycji, w tym 54 słowniki i 404 inne opracowania w językach niemieckim, angielskim i polskim. Ich dobór jest świadectwem nie tylko odczytania pani mgr Kasjanowicz-Szczepańskiej, lecz także potwierdzeniem dokładności i rzetelności zrealizowanego przez Nią badania.

Ciekawym elementem rozprawy – wpisującym się w postulowane przez Autorkę aspekty praktyczne dotyczące wykorzystania opracowań leksykograficznych w praktyce edukacyjnej – jest jej szósta część w postaci załącznika zawierającego 14 propozycji form pracy nad słownictwem matematycznym w oparciu o słowniki. Sądzę, że docelowo ta część rozprawy powinna zostać rozbudowana i wyodrębniona tak, by stanowić praktyczną pomoc w (auto)dydaktyce języka matematyki do zastosowania w edukacji językowej. Warto ponadto rozważyć przy tym uwzględnienie szerszego repertuaru zadań/ćwiczeń z wykorzystaniem słowników monolingwalnych adekwatnie do poszczególnych poziomów kształcenia językowego i kompetencji matematycznych uczących się osób.

¹¹ Nadobnik, Renata (2013): *Elementy leksykograficzne w podręcznikach szkolnych do nauczania języka niemieckiego w Polsce*. Gorzów Wielkopolski: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Jakuba z Paradyża.

Na zakończenie wartym podkreślenia jest również fakt, iż przygotowana rozprawa została napisana poprawnie pod względem językowym. Drobne uchybienia typograficzne bądź gramatyczne (np. str. 82, 85) są przeoczeniami i nie wpływają ani na recepcję tekstu ani na jego poprawność merytoryczną.

Konkluzja

Rozprawa doktorska przygotowana przez panią mgr Monikę Kasjanowicz-Szczepańską spełnia, w mojej ocenie, wymagania stawiane pracom doktorskim zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19.01.2018 r. oraz z Ustawą z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Uważam, że opracowanie to wnosi cenny wkład w prace badawcze nad językiem. Wnioskuje zatem o dopuszczenie pani mgr Kasjanowicz-Szczepańskiej do dalszych etapów postępowania o nadanie Jej stopnia doktora w dyscyplinie językoznawstwo.

Renata Nadobnik